

Exotiska föremål och den vida världen

Verket är ett resultat av fil.dr. Leila Koivunens postdoktorala forskning¹ i museisamlingar i Finland som härstammar från länder utanför Europa. Hennes forskning berör i huvudsak Nationalmuseet samlingar och hon inkluderar även dess föregångare, kungliga Åbo Akademi och kejsrerliga Alexanders Universitetets samlingar. I hennes forskning fäster Koivunen uppmärksamhet vid hur samlingarna har uppstått och hur föremålen har presenterats för museibesökare. Koivunens empiriska material utökas av möteshandlingar, utställningsplaner och anteckningar som härstammar från det Finska missionssällskapet, Finska konstindustriföreningen och den Antellska delegationen. Den sistnämnda delegationen inledde sin verksamhet år 1894 och dess betydelse för utökandet av Nationalmuseets och Ateneums samlingar är betydande.

Enligt pärmtexten utgör Koivunens arbete den första omfattande forskningen som behandlar tillkomsten av samlingar som härstammar ifrån utomeuropeiska kulturer. Påståendet är inte grundlöst, eftersom den forskning som har gjorts över olika museisamlingar i Finland har ofta begränsats till att omfatta enskilda samlingar i deras kontext. Koivunens forskning är i detta avseende ett mera ingående försök att granska de utomeuropeiska samlingarnas betydelse i finsk museihistoria.

Tidsmässigt inleds Koivunens forskning på 1870-talet och avslutas på 1910-talet. Rent historiskt är detta en tidpunkt då den finska nationsbilden höll på att formas i skuggan av det ryska riket. Den gryende nationella ideologin återspeglades även i museernas insamlingsverksamhet. Koivunen menar att man i nutid lätt uppfattar den tidiga museiutvecklingen som en process med tydliga nationella målsättningar som i slutändan ledde till grundan-

det av Nationalmuseet. Detta antagande stöds av tidigare museihistorisk forskning som har granskat hur nationella ideal kom till uttryck i museets utformning under de sista åren av rysk hegemoni i Finland. Då man granskar denna process under en längre tidsperiod framgår det att en nationell ideologi i själva verket är frånvarande i den tidigare insamlingsverksamheten. Koivunen påpekar att museiutvecklingen inte kan uppfattas som en klar linearisk process utan snarare som en krokig väg som har formats av många yttre och inre faktorer. Åsikter och visioner hos personer verksamma inom museiverksamheten i kombination med övriga externa faktorer har betydande inverkan på insamlingen av föremål och utställningsverksamheten.

Bokens struktur

Koivunen inleder kapitel ett med att lyfta fram museihistorien som föregår 1870-talet, hennes egentliga startpunkt. I kapitlet behandlas år 1640 grundade Åbo Akademis museala samlingar som uppstod kring mitten av 1700-talet. Egentliga etnografiska samlingar uppstod förhållandevis sent och en vändpunkt utgjordes av två skilda donationer av Arvid Adolf Etholén år 1825. Etholén var född år 1798 i Helsingfors och var av borgerlig härkomst. Han var officer i det rysk-amerikanska kompaniet och medförde ett stort antal föremål från sina resor i Stilla havet och Alaska. Akademins etnografiska samling som dittills varit obetydlig växte kraftigt och i och med Etholéns gåva. Till följd av donationen skapades ett etnografiskt kabinett enligt tidsenliga förebilder i St. Petersburg, Köpenhamn och Uppsala. Etnografiska föremål från urbefolkningen i Alaska presenterades tillsammans med fornfynd från Egentliga Finland och Österbotten samt med fragment

¹ Koivunen, Leila 2015. *Eksotisoitdut esineet ja avarutuva maailma. Euroopan ulkopuoliset kulttuurit näytteillä Suomessa 1870-1910-luvuilla*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

från antika skulpturer. Enligt Koivunen blev universitetets samlingar under denna tid mera vetenskapliga och systematiska. Åbo brand 1827 förstörde hela samlingen och akademien flyttade till den nya huvudstaden Helsingfors. I det nya universitetet var man mån om att snabbt ersätta de förstörda samlingarna med nya. Samlingar ansågs då vara viktiga komponenter i den vetenskapliga utbildningen.

År 1841 blev den etnografiska samlingen ett eget etnografiskt museum i det nya Kejsarliga Alexanders Universitetet. År 1850 påbörjades arbetet med att indela samlingarna i enlighet med deras ursprung. Museets samlingar hade då utökats med föremål från Kina och Polynesien som hämtats av finska sjömän ombord på bland annat valfångstfartyg. Arbetet utfördes först av Henrik August Reinholm, en känd samlare av finsk folkdiktning. Henrik Johan Holmberg fortsatte med organiseringen av samlingarna år 1859. Holmberg hade själv vistats i Alaska och samlat en ansevärd mängd etnografiska föremål som dock sålts till museet i Köpenhamn. Holmberg åstadkom en katalog på drygt 1400 etnografiska föremål. Vid den tiden ordnades de inhemska samlingarna skilt från utländska föremål. De utländska föremålen unika utseende och ursprung var ett skäl till att man valde införliva dem i offentliga samlingar även om de inte användes för universitetets egen undervisning. Universitetets samlingar var tillgängliga för publiken år 1857.

I kapitel två berör Koivunen museiutvecklingen mellan åren 1875 och 1914. Under denna tidsperiod fick de finsk-ugriska samlingarna en större betydelse i det etnografiska museet. Fjärran asiatiska folk blev även omfattade i ett upplevt finsk-ugriskt ursprung. Samlingar från övriga folkslag och länder upplevdes som intressanta idékällor för konstindustrin och föremål som samlats av finska missionärer fortsatte att utöka museets samlingar.

Det etnografiska museet flyttade till den nya Arppeanum-byggnaden 1872. År 1893 sammanslöt det historisk-etnografiska museet med studentföreningarnas folkliga samlingar. Vid denna tidpunkt erhöll även det finska stor-

furstendömet en stor donation av Herman Frihof Antell. Nationalmuseet som då höll på att grundas erhöll nu en ansevärd samling av föremål som samlats av Antell samt även finansiella medel att komplettera samlingarna med riktade inköp.

I kapitel tre berörs 1910-talets händelseförlopp. Den Antellska donationen möjliggjorde en fortsatt systematisk föremålsinsamling från olika håll i världen, även om fokus för nationalmuseiprojektet låg i insamling och uppvisning av inhemska och finsk-ugriska samlingar. Vid denna tid började man även kalla de utländska samlingarna för den exotiska avdelningen för att åtskilja de som främmande upplevda föremålen från de finsk-ugriska och inhemska. De exotiska samlingarna ordnades till en utställningshelhet som dock aldrig öppnades för publiken. Då Nationalmuseet öppnades för publiken år 1916 fanns den exotiska samlingen i ett lager i källaren. Endast ett fåtal kinesiska och japanska föremål fanns till påseende för publiken. Den exotiska avdelningen flyttades upp till museets vind med planer på att visa den för publiken, men den planen besannades aldrig. Nationalmuseet blev därmed en skådeplats för inhemska föremål och inhemsk historia.

Det exotiska som begrepp i det museala

Det exotiska är ett viktigt begrepp i Koivunens forskning. Det exotiska är kopplat till den upplevda "andra", det främmande, det utländska, primitivismen, orientalismen och tropikalismen. Det exotiska existerar därmed inte som sådan utan är en social konstruktion. Koivunen framför fem olika sätt att förklara och ge innebörd åt föremål som härstammar från främmande kulturer. Det första berör bredden på kunskap man har om det exotiska föremålet. Sättet hur ett föremål presenteras och framläggs konkretiserar bredden på kunskapen och återspeglar därmed presentatörens bildningsnivå och förståelse - eller oförståelse för främmande folk.

Det andra sättet att granska exotiska föremål är att se dem som barriärer mellan det som tillhör vår kultur och det som är främmande. Denna gräns är dock inte statisk utan glidande. Folkslag

i Sibirien som tidigare uppfattades som främmande blev inkluderade i det finska folkets historia tack vare den finsk-ugriska forskningen.

Ett tredje sätt att motivera hur exotiska föremål framläggs är att använda dem för att beskriva de utvecklingsstadier olika folk befinner sig i. Det exotiska blir därmed ett uttryck för det primitiva. I det ingår ett medvetet undvikande att jämföra inhemska föremål med de exotiska. Detta återspeglade eventuellt tanken om att finländarna stod ovanför de primitiva folkslagen.

För det fjärde har exotiska föremål även upplevts som nyttiga för den inhemska konsten och konstindustrin. I synnerhet japanska föremål har setts som förebilder och inspirerande i deras skönhet.

Det femte sättet att granska exotiska föremål är ur deras värde som statusobjekt. En samling av exotiska föremål är ett tecken på välstånd och rikedom och återspeglar dess innehavares ställning som en upplyst världsomsegare.

Avslutning

Koivunens bok är en omfattande studie i finsk museihistoria och lyfter fram den mu-

seala utvecklingsprocessen som ledde till grundandet av det finska Nationalmuseet. Boken är över 300 sidor och Koivunen fyller sidorna med mycket innehåll och information. Eftersom det rör sig om en akademisk publikation kräver boken en viss förhandskunskap av läsaren. För en som inte känner till finsk museihistoria kan boken vara svår-läst. Dessvärre har den fina boken drabbats av ett irriterande stavfel i rubriken på bokens pärm, år 1910 är felaktigt skrivet som 1920. Koivunens fokus finns i de samlingar som uppgick i Nationalmuseet och därmed behandlar hennes bok inte de etnografiska samlingar som uppstod i gymnasier, skolor och i mindre museer kring mitten av 1800-talet. Ytterligare forskning behövs för att få ett grepp om de händelseförlopp som under 1800-talet ledde till grundandet av flera mindre museer och samlingar utanför universitet. Koivulas verk banar vägen för ett nytt sätt att granska tidig finsk museihistoria genom det intensiva insamlandet av föremål från främmande kulturer som i ett senare utvecklingsstadium stämplades som exotiska och främmande.

Marcus Lepola
